

Een uitweg uit de chaos

Op naar een grote coalitie, zónder Merkel en Schröder

Achtergrond - 19 september 2005

(19 september 2005) De kiezer heeft [gesproken](#), maar wel als het orakel van Delphi. Het volk wil niet langer de rood-groene coalitie, maar ook geen regering van [christen-democraten](#) en [liberalen](#). Geen Agenda 2010, maar eigenlijk het liefst wel het vertrouwde gezicht van [Gerhard Schröder](#). Die kans is echter klein, want een grote coalitie onder leiding van Schröder moet vooralsnog worden uitgesloten. Met andere woorden: onduidelijkheid troef.

En dat terwijl de verkiezingen voor duidelijkheid moesten zorgen. Schröder wilde een nieuwe legitimatie voor zijn hervormingsprogramma [Agenda 2010](#) - dat hij tenslotte pas na de gewonnen verkiezingen van 2002 had geformuleerd - de oppositie een wisseling van de macht. De keuze was helder.

De verkiezingsstrijd was dat al minder. Schröder nam vaak de rol aan van oppositieleider, terwijl [Angela Merkel](#) haar plannen moest verdedigen als was ze reeds bondskanselier. Het was een verkiezingsstrijd waarin het woord "vertrouwen" doorlopend in de mond werd genomen, maar die in de praktijk toch vooral gericht was op het voeden van wantrouwen en angst.

Tevredenheid

Dit keerde bij de beoordeling van de verkiezingsuitslag in zekere zin weer terug. De grote partijen toonden zich vooral tevreden over het feit dat ze erin geslaagd waren de ambities van de anderen te blokkeren. Geen rood-groen en geen zwart-geel. De tevredenheid hierover leek nog zwaarder te tellen dan het eigen verlies.

De consequentie is nu dat de gewenste coalities aan beide zijde niet realiseerbaar zijn en dat alleen nog coalitiemogelijkheden overblijven die vooraf door alle partijen categorisch als niet in aanmerking komend zijn bestempeld. Van de drie mogelijkheden - rood-groen-geel, zwart-geel-groen en zwart-rood - lijkt de grote coalitie tussen CDU/CSU en SPD nog het meest kansrijk.

Offers

Hiervoor zullen beide partijen echter offers moeten brengen, om te beginnen met

het opgeven van de eigen lijsttrekker. Schröder liet er op de verkiezingsavond geen misverstand over bestaan dat hij alles in het werk zal stellen bondskanselier te blijven, maar voor de CDU/CSU is een coalitie met de SPD onder leiding van Schröder niet acceptabel. Omgekeerd geldt dat het voor de SPD onverteerbaar is om de rol te spelen van juniorpartner in een coalitie die door Merkel wordt getrokken - zeker nu de SPD, tegen alle voorspellingen in bijna net zo groot is geworden als de CDU/CSU.

Angela Merkel zal dus waarschijnlijk het veld moeten ruimen, ook al omdat ze de eigenlijke verliezer van de verkiezingen is. Zij voerde lange tijd een verkiezingsstrijd die de CDU/CSU niet leek te kunnen verliezen. Haar partij stond op een gegeven moment zelfs boven de 50 procent in de [peilingen](#). Dat zij deze voorsprong uit handen heeft gegeven en zelfs een verlies van meer dan 3 procent heeft moeten incasseren ten opzichte van de vorige Bondsdagverkiezingen, zal haar persoonlijk worden aangerekend. Vooral haar troefkaart [Paul Kirchhof](#), waarmee ze haar 'Intimfeind' [Friedrich Merz](#) definitief buiten spel wilde zetten, heeft als een boemerang gewerkt.

De hele campagne was erop gericht dat zij volslagen eerlijk zou vertellen wat het Duitse volk kon verwachten als zij aan de macht kwam. "Ik zeg wat ik doe en ik doe wat ik zeg" was haar slogan. Na de verwarring over Kirchhofs *flat tax*-plannen vertrouwden vele kiezers de CDU niet meer. Dan maar liever een Schröder die tenminste weinig doet.

Zondebok

Binnen de CDU staan veel partijbaronnen en minister-presidenten van deelstaten klaar om Merkel als zondebok te slachtofferen en daarmee de eigen carrièremogelijkheden binnen de partij te vergroten. Dat kan natuurlijk niet direct de eerste dag. Angela Merkel zal in een vlucht naar voren onmiddellijk de vertrouwensvraag stellen in de hoop dat niemand haar nu zal willen afvallen. Maar op termijn is haar positie onhoudbaar geworden.

Wanneer de CDU/CSU bereid is zonder Merkel een coalitie met de SPD aan te gaan, en de SPD het bondskanselierschap voor Schröder niet kan opeisen omdat ze de kleinste partij is, komen vele varianten voor een grote coalitie in zicht. Denk slechts aan een tandem Christian Wulff (CDU en minister-president van Nedersaksen) en [Peer Steinbrück](#) (SPD en voormalig minister-president van Noordrijn-Westfalen).

Richting

Een dergelijke grote coalitie zou voor de SPD zeer heilzaam kunnen uitpakken. De meest prangende vraag is immers in welke richting de SPD in het post-Schröder tijdvak zal gaan koersen. Zullen de hervormingsgezinde krachten sterk genoeg blijken om weerstand te kunnen bieden tegen de 'vakbondsvleugel', die de partij weer als linkse partij wil gaan profileren om een einde te maken aan het weglekken van kiezers naar de nieuwe Linkspartei?

Het is volslagen open in wiens voordeel deze interne machtsstrijd beslecht zal worden. Veel zal afhangen van de vraag of de SPD een regeringspartij wordt of in de oppositie terechtkomt. Als de SPD buiten de regering blijft, is de kans groot dat de partij naar links opschuift en daarmee haar profiel als hervormingspartij volledig verliest. In een grote coalitie hebben de hervormingsgezinde krachten echter goede mogelijkheden te partij enigszins te disciplineren en kan een nieuwe generatie SPD-politici opstaan die ook in de toekomst de partij op sleeptouw kan nemen.

Klein compromis

Het zal duidelijk zijn dat dit de meest optimistische, maar wellicht toch ook de meest realistische variant is. De slechtste variant is een grote coalitie waarin de SPD zich als verdediger van de vakbonden opwerpt en de CDU/CSU op haar beurt haar eigen achterban zoveel mogelijk wil ontzien. Dat zou leiden tot een grote coalitie van het kleine compromis.

Een variant waarbij de SPD de liberalen verleidt om samen met [Die Grünen](#) deel te nemen aan een stoplicht-coalitie lijkt weinig kans van slagen te hebben en zou gegeven de oppermachtige positie van de CDU/CSU in de Bondsraad ook weinig daadkracht kunnen ontwikkelen. Een andere variant die niet uitgesloten moet worden is die waarbij Bündnis 90/Die Grünen van kamp wisselen. De partij was immer altijd al wat meer hervormingsgezind dan de SPD. Bovendien zal [Joschka Fischer](#) bereid zijn de nodige concessies te doen om minister van Buitenlandse Zaken te blijven.

Toch lijkt mij een grote coalitie de meest waarschijnlijke en de meest wenselijke uitweg uit de chaos waarmee het Duitse electoraat de politici heeft opgezadeld. Dit hoeft geenszins tot vier jaar stilstand te leiden, zoals veel mensen vrezen.

Ton Nijhuis is wetenschappelijk directeur van het Duitsland Instituut Amsterdam.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/3811/een-uitweg-uit-de-chaos>